

ILARION ALFEYEV
MITROPOLIT DE VOLOKOLAMSK

TAINA CREDINȚEI

Introducere în teologia dogmatică ortodoxă

Traducere din limba franceză
FELICIA DUMAS

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2014

CUPRINS

Introducere (Michel Evdokimov)	9
Cuvântul autorului	15

Capitolul I Căutarea credinței

Chemarea	23
Diversitatea căilor	26
Filosofia Îl caută pe Creatorul universului	30
Religia revelației divine	33

Capitolul al II-lea Dumnezeu

Etimologia cuvântului „Dumnezeu”	41
Numele divine	45
Înșușirile divine	52
Catafatism și apofatism	55

Capitolul al III-lea Sfânta Treime

Taina Sfintei Treimi	65
Termeni și formulări	67
Plinătatea vieții divine în Sfânta Treime	71

Capitolul al IV-lea Creația

Dumnezeu Creatorul	79
Îngerii	82
Originea răului	85
Universul	90

Capitolul al V-lea Omul

Crearea omului	101
Chip și asemănare	103
Sufletul și trupul	106
Viața primilor oameni înainte de cădere	113
Căderea	117
Păcatul originar	123
Așteptarea lui Mesia	125

Capitolul al VI-lea Hristos

Noul Adam	135
Hristos din Evanghelie: Dumnezeu și om	137
Hristosul credinței: cele două naturi	141
Cele două voințe ale lui Hristos	146
Răscumpărarea	147

Capitolul al VII-lea Biserica

Împărăția lui Hristos	159
Cerul pe pământ	163
Înșuririle Bisericii	165

Ierarhia bisericească	170
Femeia în Biserică	175
Maica Domnului și sfinții	178
Icoanele	183
Crucea	189
Timpul Bisericii	193
Biserica și Bisericile	196

Capitolul al VIII-lea Sfintele Taine

Viața din Sfintele Taine	211
Botezul	214
Mirungerea	219
Euharistia	222
Pocăința	233
Taina Sfântului Maslu	237
Căsătoria	240
Taina hirotoniei	249
Monahismul	253

Capitolul al IX-lea Rugăciunea

Cultul divin	267
Liniștea	270
Atenția	275
Meditația lăuntrică	278
Rugăciune și teologie	286
Roadele rugăciunii	289

Capitolul al X-lea Îndumnezeirea

Vederea lui Dumnezeu	305
Transfigurarea omului	312

Capitolul al XI-lea Viața veacului ce va să fie

Sfârșitul istoriei omenești	325
Moartea și învierea	330
Rugăciunile pentru cei adormiți	336
Judecata de apoi	339
Ce este iadul?	345
„... Ca Dumnezeu să fie toate în toți”	352
„... Cer nou și pământ nou”	364
Indice de referințe scripturistice	375

Introducere

De ce o dogmatică?

Epoca noastră resimte mai degrabă repulsie față de certitudini și de afirmațiile foarte cizelate. E adevărat că în decursul veacului al XX-lea, care a cunoscut războaiele mondiale, căderea ideologiilor, explorarea inconștientului, omenirea a pășit în „epoca neîncrederii”, antidogmatică prin definiție. Stârnesc interesul și curiozitatea chestionările, descoperirile sau eșecurile unei persoane care băjbâie spre ceea ce i se pare a fi propriul adevăr, la care ajunge adesea cu mari eforturi. De unde și mulțimea mărturiilor existențiale, a feliilor de viață, de multe ori împrumutate de la personaje istorice, prin raportare la care eul încearcă să-și confrunte propria-i experiență. Dogma nu este văzută prea bine.

Cu toate acestea, certitudinea este o necesitate căreia nu i se poate sustrage nimeni, chiar și numai dacă ar fi vorba despre aceea de a ști că nu știm nimic sau de certitudinea de a constata că existăm pur și simplu. Repulsia modernă nu disimulează oare o atracție ascunsă și nemărturisită, a cărei piesă de rezistență se regăsește în evidentul „e interzis să interzici”, în care se distilează însăși chintesența dogmatismului ce nu dorește să-și spună pe nume? Ființa căzută, omul va avea mereu nevoie de sprijinul cârjelor pentru a se menține drept, de lumini pentru a se orienta și va trebui să recurgă la o „regulă de viață” (acesta este sensul cuvântului grecesc *dogma*), care este în același timp revelată în mod dumnezeiesc

de Creatorul Care are grijă să-l ajute să se ridice și elaborată de conștiința sinodală, suprapersonală a Bisericii. Vom găsi în lucrarea de față un duh dogmatic deschis și tolerant, ambele caracteristici îmbinându-se foarte bine, expus foarte clar de autor, care se adresează unui public larg, dornic să-și lămurască sau să-și reîmprospăteze reperele și valorile.

Înainte de a aborda capitolele fundamentale, readuse în actualitate și reînnoite, despre Dumnezeu, Sfânta Treime, om, creație, în care sunt reunite afirmațiile esențiale ce au permis dintotdeauna creștinilor să se recunoască între ei ca mădulare ale trupului-Bisericii al cărui Cap este Hristos, părintele Ilarion își începe în mod pertinent cartea cu un capitol consacrat „căutării credinței”. Această credință este un răspuns mereu nou la o chemare, o credință în mișcare, niciodată statică. Altfel spus, chiar dacă are certitudini, creștinul ortodox – dar și alți creștini se vor simți în largul lor citind lucrarea, ca într-un loc cunoscut în care vor simți un fel de mireasmă a Bisericii celei Una, nedespărțite, ce s-a păstrat în pofida unor rupturi din prima jumătate a istoriei creștinismului – se va feri să se instaleze confortabil în ele, ci va aștepta de la acestea orientări necesare de pus în practică, fiindcă el știe că trebuie să-și croiască singur drumul vieții, de multe ori cu lacrimi și cu sudoare.

Capitolele despre rugăciune, dintre care Rugăciunea lui Iisus, despre transfigurare, îndumnezeire sunt în acest sens extrem de utile pentru a ne aminti că dogmatica este necesară, însă pe lângă ea sunt multe de făcut. Dogmele sunt un dar, un har chiar, pornind de la care se construiește omul.

Iată, așadar, o dogmatică modernă, lipsită de orice urmă de spirit scolastic, și mai mult decât atât, un ghid de încredere în materie de adevăruri creștine. Un ghid care ne inițiază în inima Tradiției, adică a prezenței Duhului Sfânt Care continuă să vorbească și azi, așa cum o făcea acum două mii de ani,

deoarece El trebuie, potrivit făgăduinței făcute apostolilor, să ne învețe tot lucrul și să ne aducă aminte de toate cuvintele Domnului. Autorul abordează cu iscusință o serie de probleme actuale cum ar fi: problema răului, păcatul originar, poziția femeii în Biserică, relațiile dintre Biserici (și chiar problema calendarului), în sfârșit, apocatastaza, adică posibilitatea sau imposibilitatea unei mântuiri universale și rugăciunile pentru cei adormiți. În viziunea eshatologică a Fericitului Augustin, cei drepte se bucură de *massa damnata*, adică de chinurile celor condamnați la flăcările iadului. Părintele Ilarion se bazează pe tradiția scrierilor unor mari duhovnici precum Sfântul Isaac Sirul (despre care a scris o carte¹), Sfântul Simeon Noul Teolog (cărui a-i-a consacrat o teză de doctorat), Sfântul Siluan Athonitul sau, mai apropiați de zilele noastre, mitropolitul Antonie Bloom sau episcopul Kallistos Ware. Aceștia plâng și se roagă pentru omul păcătos (exemplul ultim menționat este acela al unui sfânt ale cărui lacrimi neîncetate au botezat în iad un păgân care-i prigonea pe creștini) și invocă o dreptate divină al cărei nume este milostivirea. Ei au știut să așeze *realitatea* iadului, despre care ne vorbește cu pedagogie Scriptura și, în mod antinomic, *irealitatea* lui în iconomia unui Dumnezeu al iubirii, deoarece întrebarea care se pune este aceea de a ști dacă un iad la fel de veșnic precum Împărăția cerurilor nu ar însemna eșecul lui Dumnezeu și biruința diavolului în stare să Îl sfideze până la sfârșitul veacurilor? Hristos nu le-a propovăduit oare *tuturor* celor din iad timp de trei zile? Sigur că Biserica nu a admis niciodată apocatastaza, mântuirea omenirii întregi, însă nici nu a interzis rugăciunile pentru păcătoșii cei din iad, iar distrugerea acestui iad – deja vestită în textele liturgice din Sâmbăta Mare – subzistă ca o posibilitate.

---

¹ Această lucrare a fost tradusă în limba română cu titlul *Lumea duhovnicească a Sfântului Isaac Sirul*, Iași, Doxologia, 2013.

Aici părăsim tărâmul specific dogmei pentru acela al nădejzii în credință. Acest exemplu subliniază interesul unei cărți care nu se închide în niște certitudini dobândite, ci se dorește a fi deschisă spre taina a ceea ce este de nepătruns, adoptând un demers apofatic, specific Ortodoxiei, preocupată să nu bruscheze taina printr-un exces de raționalizare, ci mai degrabă să o contemple, sau mai bine spus, să se lase contemplată prin ea. Cum spunea Sfântul Grigorie de Nyssa, „conceptele creează idoli, numai mirarea surprinde ceva”.

Sub penița autorului, specialist în patrologie, numeroasele citate din Părinții Bisericii, ce au fost și mari sfinți, ne readuc aminte că orice teologie – chiar și una dogmatică! – este indisolubil legată de o experiență de viață, de o comuniune în lumina Duhului sfințeniei. „Dacă te rogi cu adevărat, ești teolog”, scria bătrânul Evagrie². Alte citate împrumutate de la teologi moderni se situează în deplina continuitate a tradiției vii a Bisericii, reșezând astfel problemele dintotdeauna în limbajul și în spiritul omului din zilele noastre. Toate aceste reflecții alimentează o meditație fertilă cu privire la marile probleme ale omenirii referitoare la sensul vieții, la iubire, la rău, la suferință și la moarte. Cartea de față este o chemare la viață, la rugăciunea la dogme, cel mai bun mijloc de a le păstra în adevărul lor cel mai curat, după cum o arată exemplul episcopului al cărui chip era brăzdat de lacrimi după rostirea Crezului, în care este rezumat în câteva fraze decisive planul lui Dumnezeu cu privire la mântuirea oamenilor.

Dogma, cale împăratească spre Iubire...

Michel Evdokimov

---

² Evagrie Ponticul, „Cuvânt despre rugăciune”, 60, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul lumina, curăți și desăvârși*, volumul I, tradusă din grecește de preot Dumitru Stăniloae, Sibiu, Tipografia Arhiediecezană, 1947, p. 81.

Despre autor:

Înaltpreasfințitul Părinte Ilarion Alfeyev, Mitropolit de Volokolamsk, este președintele Departamentului de relații externe al Patriarhiei Moscovei. Este un neobosit participant la numeroase conferințe și colocvii interreligioase. Specialist în patrologie, a susținut în mod strălucit o primă teză de doctorat, la Universitatea din Oxford, despre Sfântul Simeon Noul Teolog, și o a doua, de teologie, la Institutul „Saint Serge” din Paris, despre opera Sfântului Grigorie de Nazianz.

Cuvântul autorului

Fără să fie o expunere sistematică a teologiei dogmatice a Bisericii Ortodoxe, lucrarea de față este alcătuită dintr-o serie de conferințe ținute pe această temă la Seminarul teologic din Moscova. Ca gen, ea s-ar putea defini ca un comentariu al autorului – preot ortodox – cu privire la dogmele Bisericii Ortodoxe. De aceea, ea pune mai degrabă o serie de întrebări, decât să propună răspunsuri. Adresându-se unui cerc larg de cititori interesați de învățătura Bisericii Ortodoxe referitoare la dezvoltarea sa istorică și la modul propriu de abordare a problemelor contemporane, autorul a considerat ca fiind absolut necesar să ofere publicului cititor posibilitatea de a asculta vocea vie a marilor dascăli ai Bisericii și a unora dintre teologii săi de prim rang, motiv pentru care a citat pe larg, în texte, părerile acestora cu privire la temeiurile dogmatice ale credinței.

Dogma, din grecescul *dogma*, „lege, regulă, decret”, desemnează adevărul imuabil, primit ca articol de credință și căruia trebuie să i se supună toți creștinii. Având drept suport Sfânta Scriptură, dogmele au fost revelate în mod dumnezeiesc, primind ulterior o formulare definitivă. Ele reprezintă patrimoniul întregii Biserici, deoarece au fost elaborate de conștiința sa sinodală. Spre deosebire de dogme, ereziile – din grecescul *hairesis*, care înseamnă literal, „acțiunea de a lua, alegere” –, reprezintă opinii teologice contrare învățăturii Bisericii, desprinse din contextul acesteia. Toate dogmele au fost formulate ca răspuns la apariția ereziilor. La rândul lor,

ereziile au luat naștere dintr-o neînțelegere a temeiurilor dogmatice ale credinței. Istoria multiseclară a creștinismului abundă de lupte neîncetate împotriva ereziilor, prin intermediul cărora s-a întărit conștiința Bisericii, s-au perfecționat formulările și s-au dezvoltat conceptele teologice. Sistematizarea dogmaticii ortodoxe reprezintă rezultatul istoriei bimilenare a creștinismului.

În lumea contemporană este răspândită destul de larg opinia potrivit căreia dogmele sunt chestiuni secundare, neobligatorii, mai puțin importante decât poruncile etice. De aici provine indiferentismul religios și interesul scăzut pentru teologie. Biserica a avut mereu conștiința că dogmele și poruncile sunt indisolubil legate, că nu pot exista unele fără celelalte. „Credința fără de fapte moartă este”, scrie Sfântul Apostol Iacob (Iacob 2, 26). Iar Sfântul Apostol Pavel spune: „Prin credință se va îndrepta omul, fără faptele Legii” (Romani 3, 28). Cele două afirmații nu se contrazic deloc: faptele sunt indispensabile, dar ele nu ne pot mântui singure, fără credință, deoarece Hristos este Cel ce îi mântuiește pe oameni și nu faptele lor de milostenie.

„Și veți cunoaște adevărul și adevărul vă va face liberi”, spune Mântuitorul Hristos (Ioan 8, 32), Cel ce este Calea, Adevărul și Viața (Ioan 14, 6). Fiecare dogmă revelează adevărul, ne arată calea și ne face să ne împărtășim cu viață. După cum fiecare erezie ne îndepărtează de adevăr, ne blochează calea ce duce spre mântuire și abate asupra omului moartea spirituală. Lupta pentru dogme, pe care Biserica a dus-o, de-a lungul întregii sale istorii, a fost, după cum arată Vladimir Lossky, o luptă pentru mântuirea omului, pentru a-l face părtaș la Viața cea adevărată, la Unirea cu Dumnezeu și la fericirea cea veșnică¹.

---

¹ A se vedea Introducerea lucrării lui Vladimir Lossky, *Essai sur la théologie mystique de l'Église d'Orient*, Paris, Aubier, 1944.

Teologia ortodoxă nu a avut niciodată o colecție de adevăruri dogmatice la fel de bogată și de exhaustivă după modelul a ceea ce a reprezentat pentru Apus *Summa theologica* a lui Thoma de Aquino, în care s-a încercat o sistematizare a întregii învățături a credinței creștine sub formă de întrebări-răspunsuri. Vreme de secole, lucrarea magistrală a lui Thoma de Aquino a predeterminat dezvoltarea gândirii teologice în Occident, care a devenit tot mai rațională și mai scolastică. Influențată de condițiile istorice, teologia ortodoxă din ultimele veacuri cunoaște o puternică înrăurire din partea „teologiei academice” apusene, care a pătruns destul de mult în manualele rusești de dogmatică redactate în secolul al XIX-lea. Îndepărtarea de viața duhovnicească autentică și caracterul speculativ caracteristic „teologiei academice” din Biserica Catolică de până la Conciliul Vatican II sunt foarte prezente în teologia dogmatică rusă din veacul trecut. Abia în veacul al XX-lea, datorită scrierilor unor teologi precum Vladimir Lossky, G. Florovsky și alții s-a pus capăt influenței scolasticii asupra teologiei ruse și s-au elaborat noi perspective comune în cadrul cercetării teologice a căror deviză principală a fost: „Tot înainte, spre scrierile Sfinților Părinți”.

Viața în Hristos este un foc duhovnicesc, iar teologia care începe prin a se construi pe argumentele rațiunii este asemenea paielor mistuite și transformate în cenușă de focul experienței religioase autentice. Teologia nu trebuie să fie în contradicție cu viața duhovnicească, ci dimpotrivă, să izvorască din aceasta; așa s-a întâmplat cu teologia Sfinților Părinți vreme de douăzeci de secole, începând de la Sfântul Apostol Pavel și Sfântul Ignatie Teoforul și până la Sfântul Teofan Zăvorățul și Sfântul Siluan Athonitul. Ne-am străduit să ne bazăm în lucrarea de față pe învățătura Sfinților Părinți, ținând seama de altfel nu numai de conținutul comun al tuturor scriitorilor bisericești, ci și de opiniile teologice specifice – *theologoumena* – revărsate de anumiți scriitori în tezaurul de cunoștințe al credinței creștine. Potrivit concepției ortodoxe,

criteriul cel mai important al rigorii teologice este *consensus patrum*, armonia și consensul Sfinților Părinți cu privire la chestiunile fundamentale de doctrină. Acest consens nu trebuie înțeles ca ceva artificial, elaborat prin amputarea contribuției individuale celei mai remarcabile a fiecăruia dintre autori sau ca un „numitor comun” al gândirii patristice. Consensul Sfinților Părinți presupune înțelegerea lor în privința chestiunilor fundamentale, admițând însă și unele neînțelegeri cu privire la aspecte izolate. Din acest motiv, numeroase păreri personale ale Sfinților Părinți fac parte din *consensus patrum* ca roade ale căutării lor spirituale de oameni de credință inspirați de Dumnezeu și nu trebuie disociate în mod artificial pentru a elabora o viziune schematică sau o „sumă” teologică simplificată.

Pe lângă părerile Sfinților Părinți, am menționat în această lucrare și opiniile câtorva teologi ortodocși contemporani. Dogmatica ortodoxă nu se prezintă ca un monument al Antichității creștine: ea necesită o receptare vie și o interpretare actualizată, care să integreze experiența omului din veacul al XX-lea. Spre exemplu, într-o expunere despre învățătura dogmatică a Bisericii, este de neconceput să nu menționăm opiniile unor teologi cu totul remarcabili precum Mitropolitul Antonie de Suroj sau arhimandritul Sofronie Saharov, care au știut să găsească răspunsuri la problemele arzătoare ale omului contemporan, *din zilele noastre*, rămânând în același timp întru totul fideli Tradiției patristice, probleme ce nu coincid nici pe departe cu cele ce preocupau spiritele omenști în veacul al IV-lea. Dogmatica ortodoxă nu poate fi redusă la o simplă repetare a ceea ce a fost spus deja de Părinții din vechime. Desigur, nu este vorba despre o *reinterpretare* a dogmelor, ci de o *interpretare înnoită* a acestora datorită căreia experiența de viață a creștinului din zilele noastre devine una cu sistemul dogmatic.

Întemeiată pe experiența spirituală, străină de orice raționalism sau scolastică, teologia ortodoxă rămâne și în zilele

noastre la fel de vie și de activă ca în veacurile trecute. Întrebările pe care și le pune omul din zilele noastre sunt aceleași ca odinioară: ce este adevărul? Unde este sensul vieții? Cum să găsim fericirea? Cum să dobândim fericirea cea veșnică? Creștinismul nu urmărește să pună punctul pe i, inventariind până la epuizare toate întrebările sufletului omenesc. El revelează însă o realitate diferită, ce depășește în așa măsură tot ceea ce ne înconjoară în această viață pământească încât, odată confruntat cu ea, omul își uită întrebările și perplexitățile, deoarece sufletul lui este în contact cu divinul și tace în prezența tainei pe care nici un cuvânt omenesc nu este în stare să-l exprime.

TAINA CREDINȚEI

Introducere în teologia dogmatică ortodoxă

Capitolul I

Căutarea credinței

Chemarea

Credința este drumul pe care Dumnezeu și omul își vin reciproc în întâmpinare. Dumnezeu face primul pas, credința Sa necondiționată în om nedeزمینتیندو-se niciodată. El îi dă omului un semn, îl face să-I presimtă prezența. Omul aude această chemare, în aparență tainică, a lui Dumnezeu, iar pasul pe care îl face către El este răspunsul lui la chemarea Domnului. Dumnezeu îi adresează omului o chemare clară sau tainică, sensibilă sau aproape imperceptibilă. Omului îi va fi însă greu să creadă în Dumnezeu dacă nu a simțit în prealabil această chemare.

Credința este o taină și un mister. De ce unii oameni răspund acestei chemări și alții nu? De ce, după ce au auzit cuvântul lui Dumnezeu, unii sunt gata să îl primească, în vreme ce alții rămân surzi? De ce, după ce L-au întâlnit pe Dumnezeu pe calea vieții, unii lăsă tot și îi urmează, iar alții îi întorc spatele și pornesc în direcția opusă? „Pe când umbla pe lângă Marea Galileii, a văzut doi frați, pe Simon ce se numește Petru și pe Andrei, fratele lui, care aruncau mreaja în mare, căci erau pescari. Și le-a zis: «Veniți după Mine...» Iar ei au mers după El. Și de acolo, mergând mai departe, a văzut alți doi frați, pe Iacov al lui Zevedeu și pe Ioan fratele lui ... și i-a chemat.

Iar ei îndată, lăsând corabia și pe tatăl lor, au mers după El” (Matei 4, 18-22). Cum se explică taina acestui zel al pescarilor galileeni, care renunță la tot pentru a-L urma pe Hristos pe Care Îl vedeau atunci pentru prima dată în viață? De ce tânărul cel bogat, căruia Hristos îi spune „vino și urmează-Mi”, nu a răspuns imediat, ci „a plecat întristat” (Matei 19, 21 ș.u.)? Să fie oare din pricină că primii erau săraci, în vreme ce acesta din urmă „avea multe avuții”, că pescarii galileeni nu aveau nimic în afară de Dumnezeu, pe când tânărul avea „comoară pe pământ”?

Fiecare ființă umană are o comoară pe pământ, fie că e vorba de bani sau de obiecte, de un serviciu bun sau de fericirea de a trăi. Or Domnul zice: „Feriți-vă cei săraci cu duhul, că a lor este Împărăția cerurilor” (Matei 5, 3). Vechile versiuni ale Evangheliei după Luca propun un verset mai simplu și mai direct: „Feriți-vă voi cei săraci, că a voastră este împărăția lui Dumnezeu” (Luca 6, 20). Feriți-vă cei ce au sentimentul că nu posedă nimic în această viață, chiar dacă sunt stăpânitorii unei mari averi, și care știu că nici un bun pământesc nu-L poate înlocui pe Dumnezeu în viața omului. Feriți-vă cei care își vând toată avuția pentru a dobândi mărgăritarul de mult preț care este credința (Matei 13, 45-46). Feriți-vă cei ce au știut că sunt săraci fără Dumnezeu și care sunt flămânzi și însetați de El din toată inima lor, din tot duhul lor și din toată voința lor.

Un discurs despre credință nu este niciodată primit cu ușurință. Iar în zilele noastre, oamenii sunt în așa măsură frământați de problemele existenței, încât mulți dintre ei nu au pur și simplu timp să audă un asemenea discurs și să înceapă să se gândească la Dumnezeu. Adesea sentimentul religios se rezumă la a sărbători Paștele și Crăciunul, la a respecta anumite rituri, numai din dorința de a păstra o legătură cu originile, de a nu se îndepărta de tradițiile naționale. Uneori, pe alocuri, religia devine „la modă” și oamenii merg la biserică

pentru a nu ieși în evidență în ochii vecinilor, fiind considerați ne-la modă. Pentru multă lume însă, lucrul cel mai important rămâne viața activă, serviciul. „Oamenii de acțiune” alcătuiesc această generație specifică veacului al XX-lea, pentru care nu există nimic altceva decât firma sau afacerea în care își desfășoară activitatea, care-i acaparează cu totul, și care nu lasă loc nici celei mai mici raze de lumină, nici măcar unei mici pauze care să le permită să audă vocea lui Dumnezeu.

Cu toate acestea și oricât ar părea de paradoxal, în mijlocul zgomotului, în vârtoarea activităților, a evenimentelor și a impresiilor, oamenii aud în inima lor chemarea tainică a lui Dumnezeu. Se întâmplă ca această chemare să nu fie recunoscută ca venind de la Divinitate sau de la reprezentarea pe care o avem despre Ea și să fie percepută adesea subiectiv ca o insatisfacție, o neliniște interioară, o căutare. Este nevoie de mulți ani pentru ca omul să conștientizeze lipsa de valoare și eșecul vieții sale anterioare, datorate absenței lui Dumnezeu, fără de Care nu există și nu poate exista o existență deplină. „Pentru Tine ne-ai creat, scrie Fericitul Augustin, și inima noastră nu-și află odihna până nu se va putea odihni întru Tine.”

Chemarea divină poate fi asemănată unei săgeți cu care Dumnezeu, ca un vânător experimentat, rănește sufletul omului. Rana sângerândă, necicatrizată, silește sufletul să uite de toate pentru a-și căuta un doctor. Odată ce a simțit această chemare, sufletul devine stăpânit de o dorință arzătoare de Dumnezeu.

„Gândurile unui asemenea suflet, scrie Sfântul Macarie Egipteanul, sunt mistuite de o iubire divină și de o atracție irezistibilă față de frumusețile tot mai slăvite și mai luminoase ale duhului, tânjind de iubire năvalnică pentru Mirele ceresc, și [...] aspiră la măreția sublimă pe care nici cuvintele nu o pot exprima, nici rațiunea nu o poate cuprinde. [...] Prin nevoie și eforturi considerabile, o asceză îndelungată și o luptă crâncenă [...] sufletele acestea sunt în permanență răpite de tainele cerești ale duhului și captivate de diversitatea frumuseții divine, căutând deplinătatea cea mai înaltă, cu o sete arzătoare.

Căci Duhul cel dumnezeiesc conține o frumusețe variată și inepuizabilă, inefabilă și de necuprins cu mintea, care se descoperă sufletelor vrednice spre bucuria și desfătatea lor, pentru viața și mângâierea lor, pentru ca sufletul cel curat, care nu încetează a tânji de dragostea cea mai puternică și mai arzătoare pentru Mirele ceresc, să nu-și mai coboare ochii spre cele pământești, ci să rămână în întregime stăpânit de Cel ce îl atrage.”¹

Diversitatea căilor

Oamenii ajung la Dumnezeu pe căi diferite. Uneori, întâlnirea cu Dumnezeu este neașteptată și neprevăzută, alteori, ea este pregătită printr-un drum lung făcut din tatonări, îndoieli, deziluzii. În anumite situații, Dumnezeu îl „prinde” pe om, luându-l prin surprindere; în altele, omul Îl găsește pe Dumnezeu, întorcându-se spre El. Această convertire poate surveni la orice vârstă, în copilărie sau adolescență, la maturitate sau la bătrânețe. Nu există două ființe care să fi ajuns la Dumnezeu pe aceeași cale. Nu există nici cale dinainte trasată pe care cineva să o poată parcurge în locul altcuiva. Fiecare trebuie să-și croiască propriul drum, pe care să îl parcurgă de la un capăt la altul și să-și găsească Dumnezeul personal, Căruia Îi strigăm: „Dumnezeule, Dumnezeul meu, pe Tine Te caut” (Psalmi 62, 1). Dumnezeu este același pentru toți oamenii, însă El trebuie să fie descoperit de fiecare persoană în parte, de *mine* și să fie *al meu*.

Unul dintre exemplele de convertire neașteptată este cel al Sfântului Apostol Pavel. Înainte de a deveni apostol, acesta era un evreu foarte zelos, care detesta creștinismul,

---

¹ Macaire l'Égyptien, *Homélie 7, 5* (collection Homélie nouvelles). A se vedea și Sfântul Macarie Egipteanul, *Omiliile duhovnicești*, Alte 7 Omilii, traducere de pr. prof. dr. Constantin Cornițescu, introducere, indici și note de prof. dr. N. Chițescu, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992.

pe care îl considera o sectă dăunătoare și periculoasă. „Suflând încă amenințare și ucidere împotriva ucenicilor Domnului”, se ducea la Damasc animat de dorința de a face rău Bisericii, când, deodată, ajuns aproape de oraș, „o lumină din cer, ca de fulger, l-a învăluit. Și, căzând la pământ, a auzit un glas zicându-i: «Saule, Saule, de ce Mă prigonești?» Iar el a zis: «Cine ești, Doamne?» Și Domnul a zis: «Eu sunt Iisus, pe Care tu Îl prigonești»” (Fapte 9, 1-5). Orbit de lumina dumnezeiască, Saul și-a pierdut vederea și vreme de trei zile a fost fără vedere, și n-a mâncat și n-a băut nimic. Apoi, a fost botezat, și-a recăpătat vederea și a devenit apostolul lui Hristos care avea să se ostenească „mai mult decât toți ceilalți” (I Corinteni 15, 10) pentru propovăduirea Evangheliei. Imediat după ce a fost botezat, s-a dus să Îl propovăduiască pe Hristosul Ce i Se arătase personal și Care devenise Dumnezeuul *lui*.

Să vedem acum și exemplul unuia dintre contemporanii noștri. Unul dintre cei mai renumiți predicatori ortodocși din lume, mitropolitul Antonie Bloom, a fost necredincios în copilărie, și nimic din ce auzea despre Hristos nu îi stârnea în suflet nici un fel de simpatie față de creștinism. Într-o bună zi, indignat fiind de predica unui preot, s-a hotărât să verifice dacă creștinismul, așa cum era el descris în istorioare mieroase, era într-adevăr atât de puțin interesant. A luat Noul Testament, a ales din cele patru Evanghelii pe cea mai scurtă, ca să nu piardă prea mult timp, și a început să o citească.

„În timp ce citeam Evaghelia de la Marcu, povestește el, între primul capitol și începutul celui de-al treilea, am simțit dintr-o dată că în partea cealaltă a mesei la care stăteam era cineva, nevăzut, dar perfect perceptibil. Ridicându-mi ochii, nu am văzut nimic, nu am auzit nimic și nici nu am simțit vreo impresie sensibilă, în afară de certitudinea *absolută* că de partea cealaltă a mesei Se afla Iisus Hristos [...]. Din momentul acela s-a petrecut cu mine o schimbare completă. [...] Am simțit că tot ce îmi rămânea de făcut în viață era să le împărtășesc celorlalți această bucurie a transfigurării vieții care îmi fusese

revelată în cunoașterea lui Dumnezeu și a lui Hristos. Așa că, adolescent fiind, în situații mai mult sau mai puțin potrivite, pe băncile școlii, în metrou, în taberele de tineri, am început să vorbesc despre Hristos și despre modul în care El mi Se arătase *mie*, ca viață, ca bucurie, ca sens, ca ceva atât de nou, încât totul a fost reînnoit prin El. [...] Îmi venea să strig împreună cu Sfântul Apostol Pavel: «Vai mie, dacă nu voi binevesti» Evangelia (I Corinteni 9, 16). Vai, căci a nu împărtăși această minune ar fi fost ca o crimă împotriva lui Dumnezeu, autorul acestei *minuni*, și împotriva oamenilor care în tot pământul sunt însetați în zilele noastre după un cuvânt viu despre Dumnezeu, despre om, despre viață. [...]"

Mai puțin bruscă, dar la fel de surprinzătoare, a fost și convertirea la Ortodoxie a navigatorului francez Bernard Moitessier. Participând la curse solitare în jurul lumii, al căror câștigător urma să primească o imensă sumă de bani, se îndrepta odată spre linia de sosire, având toate șansele de a câștiga, iar în Anglia lumea se pregătea să îl întâmpine ca pe un învingător. Împotriva tuturor așteptărilor, și-a schimbat însă dintr-o dată direcția și s-a îndreptat cu vasul spre țărmurile Polineziei... După mai multe luni s-au aflat și motivele care îl făcuseră să abandoneze cursa. În timpul lungilor perioade petrecute singur cu oceanul și cu cerul, cu cât medita mai adânc la sensul existenței, cu atât mai puțin atrăgător i s-a părut țelul urmărit, și anume banii, succesul, gloria. Simțise în largul oceanului *sufierea veșniciei*, simțise prezența lui Dumnezeu și de atunci refuza să se mai întoarcă la deșertăciunile în care se complace lumea.

Desigur, întoarcerea la Dumnezeu nu are loc mereu pe neașteptate și în mod surprinzător; cel mai adesea, descoperirea Sa intervine după o îndelungată căutare. Fericitul Augustin a trebuit să se rătăcească pe cale de mai multe ori și să treacă prin numeroase încercări, să citească o cantitate impresionantă de lucrări filosofice și teologice, înainte de a înțelege, la vârsta de treizeci și trei de ani, că nu putea trăi fără Dumnezeu și că trebuia să se boteze. În zilele noastre, unii

încep prin a căuta în cărți un „adevăr” abstract, rupt de viață, înainte de a ajunge la revelația lui Dumnezeu ca Persoană. Câteodată, se ajunge la creștinism pe căi ocolitoare, prin religiile și cultele din Orient, prin budism sau yoga. Alte persoane ajung la Dumnezeu după ce au trăit o dramă, după ce au pierdut pe cineva apropiat, au avut o nenorocire, o boală sau și-au văzut spulberate toate speranțele. Atunci când i se întâmplă o nenorocire, omul își dă seama de cât e de sărac, că a pierdut totul și că nu posedă nimic în afară de Dumnezeu. Atunci el poate striga la Dumnezeu, *de profundis*, dintru adâncuri (Psalmi 129, 1), din prăpastia disperării și a deznădejdiei.

Întoarcerea la Dumnezeu se poate produce și prin intermediul întâlnirii cu un credincios adevărat. Hristos a zis: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încât să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri” (Matei 5, 16). Dacă creștinii ar străluci de lumina dumnezeiască, dacă ochii lor ar iradia de iubirea divină, aceasta ar fi cea mai bună mărturie adusă lui Dumnezeu și dovada existenței Sale. Un tânăr a hotărât să-și închine viața lui Dumnezeu după ce a văzut un preot transfigurându-se sub ochii lui, asemenea lui Hristos pe Muntele Tabor, și irradiind o lumină cerească...

Drumul cel mai sigur către Dumnezeu pare a fi acela al unui copil care se naște într-o familie creștină și crește în credință. Cu toate acestea, deși transmisă uneori de către strămoși, credința trebuie înțeleasă de inteligență, trecută prin suferințele persoanei respective, pentru a deveni o parte constitutivă a propriei *sale* experiențe. Se cunosc cazuri de atei proveniți din familii creștine sau chiar din familii de preoți: e suficient să-i amintim aici pe Cernîșevski și pe Dobroliubov, ambii născuți în casta sacerdotală și care s-au rupt de credința strămoșilor... Nu ne naștem credincioși. Credința este un dar, un dar obținut prin eforturile, prin faptele curajoase ale celor care o caută.

Filosofia îl caută pe Creatorul universului

Dintotdeauna, de când este pe pământ, omul a tins în adâncul ființei după descoperirea adevărului, a căutat să înțeleagă sensul vieții. În Grecia antică, filosofii se lansau în explorarea legilor universului și a legilor gândirii omenești, cu speranța de a ajunge astfel la cunoașterea cauzelor prime care guvernează toate lucrurile. Filosofii nu analizau numai legile raționamentului și ale logicii, ci studiau și astronomia și fizica, matematica și geometria, muzica și poezia. Diversitatea cunoștințelor nu excludea viața religioasă și ascetică, fără de care nu se putea concepe să ajungi la curățirea spiritului, a sufletului și a trupului, sau *catharsis*.

Studiind lumea vizibilă, filosofii ajungeau la concluzia că nimic nu este lăsat la voia întâmplării în univers, fiecare porțiune avându-și propriul loc și îndeplinindu-și propria funcție, fiind supusă unor legi stricte: planetele nu ies niciodată de pe orbită, iar sateliții nu-și abandonează planetele. Armonia și finalitatea domnesc pretutindeni în lume, de aceea cei din vechime i-au pus numele de „cosmos”, adică „frumusețe, ordine, armonie”, în opoziție cu „haosul”, cu dezordinea și dizarmonia. Cosmosul era văzut ca un mecanism uriaș a cărui mișcare urma un ritm imuabil, al cărui puls nu se diminuea niciodată. Or un astfel de mecanism trebuie să fi fost creat de *cineva*, un ceasornic trebuie să fie fabricat și întors. Pe cale dialectică, filosofii au ajuns atunci la ideea existenței unui Creator unic al universului. Platon l-a numit Creator, Tată, Dumnezeu, Demiurg, acest din urmă termen desemnând un fel de Șef al creației, un coordonator al universului.

„Tot ce se naște, se naște în mod necesar prin acțiunea unei cauze, scrie Platon. Totuși, a-l descoperi pe autorul și tatăl universului este mare lucru, iar atunci când l-am descoperit, e cu neputință să-l divulgăm tututor [...]. Lumea aceasta e bună, iar meșterul este bun [...]. Lumea aceasta e cel mai frumos dintre

lucrurile născute, iar meșterul este cauza cea mai desăvârșită [...]. El era bun [...]. Dumnezeu a vrut ca toate lucrurile să fie bune [...] și în felul acesta el a luat toată această masă de materie vizibilă, lipsită de odihnă și în permanentă și neorânduită schimbare și a adus-o de la dezordine la ordine.”²

Or Platon trăia într-o țară în care domnea în exclusivitate politeismul; oamenii divinizau elementele și forțele naturii și le adorau. Filosofia nu respingea în mod categoric zeii, ci situa mai presus de ei Rațiunea supremă. În cosmologia lui Platon, zeii îndeplineau funcții asemănătoare acelor ale îngerilor din religiile monoteiste; ei erau creați de Demiurg, care le dădea porunci, și se supuneau voinței lui. Creatorul li se adresează din dorința de a-i crea pe oameni: „Zei, fii de zei al căror Autor sunt eu și al lucrărilor căroră eu le sunt Tată, v-ați născut prin mine și sunteți trainici și indisolubili atâta timp cât eu voi dori aceasta”³. Apoi le dă o materie primară și le trasează sarcina să facă din ea ființe umane. De fapt, depășind politeismul în persoana celor mai de seamă reprezentanți ai ei, filosofia antică se apropia de adevărul cu privire la Dumnezeu unic.

Filosofii vorbeau și de Logos (în grecește, *logos* înseamnă „cuvânt, rațiune, gândire, lege”), înțeles în mod primitiv ca o lege eternă și universală, pe temelia căreia este structurată întreaga lume. Totuși Logos-ul nu era numai un concept, o idee abstractă, ci și o forță creatoare divină, intermediară între Dumnezeu și lumea creată. Aceasta era învățătura lui Filon din Alexandria și a neoplatonicienilor. La Plotin, reprezentant al școlii neoplatoniciene, filosofia aproape că se transformă în religie; el insistă asupra transcendenței, a infinitului, a absolutului și a incognoscibilității divinității, pe care nu o poate

---

² Platon, *Timaios* 28c-30b.

³ *Ibidem*, 41a.

epuiza nici o definiție și căreia nu i se poate atribui nici o proprietate. Reprezentând deplinătatea ființei, Unul (așa Îl numea Plotin pe Dumnezeu) dă naștere tuturor celorlalte forme ale acesteia (ale ființei), dintre care cea dintâi este Inteligența, iar cea de a doua, Sufletul lumii; dincolo de sfera Sufletului lumii se întinde lumea materială, adică universul cărui Sufletul îi insuflă viață. În felul acesta, lumea apare ca o reflectare a realității divine și poartă în ea trăsăturile frumuseții și ale perfecțiunii. Unul, Inteligența și Sufletul alcătuiesc împreună Triada divină (Treimea). Prin curățire, *catharsis*, omul se poate ridica până la contemplarea lui Dumnezeu, însă orice ar face, Dumnezeu rămâne de neconceput și inaccesibil, El rămâne un mister.

Filosofia antică s-a apropiat tot mai mult, prin intermediul dialecticii, de adevărurile ce aveau să fie revelate definitiv de creștinism, cu privire la Dumnezeu cel Unul, Creatorul universului, la Fiul Său, Logosul divin, la Sfânta Treime. Nu întâmplător cei dintâi autori creștini numeau filosofia „creștinismul dinaintea lui Hristos”. „Înainte de venirea Domnului, filozofia a fost necesară elenilor pentru a-i conduce la dreptate; acum însă este folositoare pentru a ne conduce pe noi la evlavie [...]; filozofia a fost dată direct elenilor atunci, pentru că filozofia a condus pe eleni la Hristos.”⁴ Mulți dintre Părinții Bisericii s-au apropiat de Hristos după ce s-au inițiat mai întâi în filosofie, sau măcar îi arătau o mare considerație; este vorba despre Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, Sfântul Clement al Alexandriei, Fericitul Augustin, Sfinții Grigorie de Nyssa și Grigorie de Nazianz. În pronaosul primelor biserici creștine, alături de mucenici și de sfinți, erau reprezentați Socrate, Platon și Aristotel, ca precursori și primi vestitori ai adevărului...

---

⁴ Clement Alexandrinul, „Stromatele”, Stromata I, capitolul V, 28.1-4, în *Scrieri*, partea a doua, traducere, cuvânt înainte, note și indici de pr. D. Fecioru, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982, p. 25.

Religia revelației divine

Majoritatea popoarelor din lumea precreștină erau cufundate în bezna politeismului. Chiar dacă se găseau în rândul lor spirite luminate și izolate, precum filosofii greci, capabile să se sustragă dominării politeismului, iluminările pe care le puteau avea cu privire la Dumnezeu cel Unic rămâneau totuși, cel mai adesea, doar simple coniecturi ale unor minți speculative, iar Dumnezeu Creatorul li se părea îndepărtat și abstract. Unii mergeau chiar până la a gândi că Dumnezeu Se mulțumise să Se instaleze în univers, să-Și pună în mișcare mecanismul, fără să mai intervină apoi în viața oamenilor, lăsând totul în seama destinului, a fatalității.

Cu toate acestea, a existat un popor ales, căruia Dumnezeu i-a încredințat taina cunoștinței despre Sine, despre crearea lumii și sensul vieții. Vechii evrei Îl cunoșteau pe Dumnezeu nu din cărți, nici din raționamentele înțelepților, ci din experiența lor proprie, de mai multe secole. Ei ne-au transmis o mare carte, Biblia, care nu a ieșit din imaginația oamenilor, ci le-a fost dată de sus, printr-o revelație directă de la Dumnezeu. Noe, Avraam, Isaac, Iacob, Moise, Ilie, o mulțime de proroci și de oameni drepecți, nu se mulțumeau doar să mediteze cu privire la Dumnezeu, ci se rugau Lui, Îl priveau cu propriii lor ochi, Îi vorbeau față către față:

„Iar când era Avram de nouăzeci și nouă de ani, i s-a arătat Domnul și i-a zis: «Eu sunt Dumnezeu cel Atotputernic; fă ce-i plăcut înaintea Mea și fii fără prihană; și voi încheia legământ cu tine» [...]. Atunci a căzut Avram cu fața la pământ, iar Dumnezeu a mai grăit și a zis: «Eu sunt și iată care-i legământul Meu cu tine: vei fi tată a mulțime de popoare» [...]. Eu voi fi Dumnezeul tău și al urmașilor tăi de după tine” (Facerea 17, 1-4.7).

Evreii Îl numeau pe Dumnezeu „Dumnezeul părinților”, adică al strămoșilor, și păstrau cu sfințenie legământul încredințat părinților lor.

Capitolul al II-lea

Dumnezeu

Etimologia cuvântului „Dumnezeu”

În mai multe limbi, cuvântul „Dumnezeu” este înrudit cu diverși termeni sau concepte a căror analiză ne va permite, în virtutea acestor legături, să ne facem o idee cu privire la natura lui Dumnezeu. În vechime, oamenii se străduiau să găsească în propria lor limbă cuvinte care să-i ajute să exprime modul lor de a se raporta la Dumnezeu sau, mai bine, experiența lor cu privire la legătura pe care o aveau cu Dumnezeu.

În limba rusă, ca în celelalte limbi de origine slavă ce aparțin grupei indo-europene, cuvântul „Dumnezeu” este înrudit, susțin lingviștii, cu cuvântul sanscrit *bhaga*, care înseamnă „cel care te umple de daruri, care dăruiește”, ce provine la rândul lui din *bhagas*, „noroc, fericire”. Și cuvântul „bogăție” (în limba rusă, *bogatstvo*) este înrudit cu cuvântul „Dumnezeu” (în limba rusă, *Bog*). Prin urmare, reprezentarea lui Dumnezeu se traduce în termeni de plinătate de a fi, de perfecțiune absolută, de fericire, care nu rămân totuși în interiorul Divinității, ci se răspândesc în lume, asupra persoanelor, asupra tuturor ființelor vii. Dumnezeu *ne umple de daruri, ne dăruiește cu darurile Sale* prin harul plinătății Sale, al bogățiilor Sale, atunci când ne aflăm în comuniune cu El.

După Platon, cuvântul grecesc *theos* vine de la verbul *theein*, care înseamnă „a alerga”. „Cei dintâi locuitori ai Greciei credeau numai în zeii în care cred astăzi majoritatea barbarilor: soarele,

luna, pământul, aștrii și cerul; văzându-i pe toți angrenați într-o mișcare și o cursă permanente, i-au numit zei după această facultate naturală de a fugi”, scrie Platon în *Cratyllos* (397b). Cu alte cuvinte, cei din vechime vedeau în natură, în revoluțiile ei, în „cursa” ei orientată spre un țel, indicii ale existenței unei forțe superioare inteligente, pe care erau incapabili de a o identifica cu Dumnezeu Unic, dar despre care aveau o reprezentare sub forma unei multiplicități de forțe divine.

Pe lângă aceste etimologii, Sfântul Grigorie de Nazianz mai introduce una: substantivul *theos* vine de la verbul *ethein*, „a aprinde, a arde, a mistui”¹. „Căci Domnul Dumnezeu tău este foc mistuitor, Dumnezeu zelos” (Deuteronomul 4, 24), se spune în Biblie; aceste cuvinte sunt reluate de Sfântul Apostol Pavel, atunci când subliniază capacitatea lui Dumnezeu de a distruge și de a mistui toată răutatea (Evrei 12, 29). „Dumnezeu este foc, iar diavolul, răceală”, scriu și Sfinții Varsanufie și Ioan din Gaza.

„Dumnezeu e foc care încălzește și aprinde inima și străfundurile ființei noastre, spune Sfântul Serafim de Sarov. Dacă simțim răceală în inimi care ne vine de la diavol [...], să chemăm numele Domnului, Care va veni și prin prezența Lui ne va încălzi inimile cu o dragoste curată, nu numai față de El, ci și față de aproapele. În fața căldurii Lui, răceala urătorului de bine va dispărea numaidecât.”

Sfântul Ioan Damaschin propune o a treia etimologie a cuvântului *theos*, de la *theomai*, a „contempla”, care „înseamnă a vedea totul, deoarece Lui nu I se poate ascunde nimic și observă toate, în adevăr, a văzut pe toate înainte de facerea lor [...]”². Din grecescul *theos* provine latinescul *Deus* și cuvântul *Dieu*, din franceză.

¹ Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea* 30, 18.

² Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, Cartea I, Capitolul IX, „Despre însușirile lui Dumnezeu”, traducere din limba greacă de pr. D. Fecioru, ediția a II-a, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1943, p. 27.